

پیشرفت ایران؛ گذشته، حال، آینده؛

سی ام و سی و یکم اردیبهشت ماه ۱۳۹۴

چالش‌های راهبردی الگوی پیشرفت اسلام (پیشرفت شبکه‌ای)

عبدالله صادقی^۱

چکیده:

در هر مدل و الگوی پیشرفت و توسعه، تحول و تغییر نهفته است. توافق اولیه در همه مدل‌ها، تغییر از وضعیت موجود به وضعیت مطلوب است. الگوی پیشرفت دینی هم همان تحول و تغییر را دنبال می‌کند. در فرآیند تغییر به وضعیت مطلوب امکان پدید آمدن چالش‌هایی برای تحقق وضعیت مطلوب وجود دارد. چالش نخستی که ممکن است روند تحقق الگو را با اختلال مواجه کند، پارادایم پیشرفت است. پارادایم تأثیر معناداری بر نحوه و چگونگی تولید الگوی پیشرفت دارد و نوع پارادایم بکارگرفته شده مسیر تحقق الگو را معین می‌کند. پارادایم‌های رایج و حاکم بر نظریات علمی در سه رویکرد اثباتی، تفسیری و انتقادی تعریف شده‌اند. چالش دیگر، تطبیق الگوهای رایج کشورهای غیردینی برای جامعه دینی است که این روند آسیب‌هایی را برای جامعه دینی بخاطر وجود فرهنگ متفاوت با آن کشورها بوجود خواهد آورد. و در نهایت، الگوهای رشد و پیشرفت تک‌بعدی است که تکیه اصلی این مدل‌ها بر اقتصاد و سرمایه‌داری است و این نوع پیشرفت جامعه را با آسیب‌هایی مواجه خواهد نمود. براین اساس، پارادایم پیشنهادی اسلام برای الگوی پیشرفت، پارادایم شبکه‌ای است و الگوی قابل پیشنهاد بر پایه پارادایم شبکه‌ای، الگوی پیشرفت شبکه‌ای (اسلام) است که شاخصه اصلی آن احساس حضور خدا معرفی می‌گردد.

کلیدواژه‌ها: الگوی پیشرفت شبکه‌ای، مدل توسعه، سیستم‌های دینی، تمدن‌سازی، پیشرفت

مقدمه:

کسب توسعه به دنبال گسترش نظام ارتباطات و رسانه‌های همگانی، حمل و نقل، جهانگردی و آشنائی ملتها با پیشرفتهای جهان صنعتی مطرح شد و شوق رسیدن به وضعیت جوامع پیشرفته را در میان ملل بوجود آورد (ابطحی، ۱۳۸۴، ص ۸۱). از طرفی پیشرفت، هویتی حرکتی و تغییرپذیری دارد. در هر پیشرفتی مبدا یا وضعیت موجود، مقصد یا وضعیت مطلوب، ابزار، برنامه و هدف آن از مؤلفه‌های اساسی پیشرفت است. روشن نمودن این مقولات نیازمند روشی برای دقیق‌سازی است تا مؤلفه‌های پیشرفت روشن گردد.

تغییر در (پدیده یا موضوع): وضعیت زندگی انسان

از (وضعیت موجود): ناکارآمدی مدل‌های توسعه رایج

به (وضعیت مطلوب): تحقق الگوی پیشرفت دینی

با (ابزار یا وسیله تغییر): تولید سیستم‌های دینی (تحت تمدن‌سازی)

۱. سطح سه حوزه، کارشناسی ارشد کلام اسلامی و محقق موسسه مطالعات راهبردی و علوم اسلامی نور: abdollah.sadeqi@gmail.com

پیشرفت ایران؛ گذشته، حال، آینده؛

سی ام و سی و یکم اردیبهشت ماه ۱۳۹۴

برای (هدف و غایت): ارتقاء کیفیت زندگی در شبکه هستی با شاخصه «احساس حضور خدا» زمانی که این شاخصه تحقق پیدا کند انسان در آن جامعه به رشد و کمال یا به تعبیر دیگر به سعادت رسیده است. وضعیت موجود همان حاکمیت مدلهای توسعه غیردینی است، و برای رسیدن به وضعیت مطلوب ناچار به استفاده از الگوی پیشرفت دینی خواهیم بود. بنابراین هدف مشخص است آن هم تحقق الگوی پیشرفت دینی است. ولی در روند تحقق الگوی پیشرفت دینی با چالشهای روبرو خواهیم بود که این نوشتار سعی دارد به بخشی از آنها بپردازد.

تاریخچه:

برای سالیان متمادی، «رشد» هدف عمده اقتصادی سیاست گذاران و رهبران سیاسی بود. بر اساس این دیدگاه، «تولید» هر چه بیشتر کالاها و خدمات بهترین راه بهبود سطح زندگی مردم و «رشد» به عنوان راه حل مشکلات و موجب تقویت نظامی، افزایش اشتغال و کاهش کسری بودجه تلقی می شد (خلیلی تیرتاشی، دی ۱۳۸۰، ص ۱۰۸). در راستای تحقق این اهداف مدلهای گوناگونی را بکار بستن. ساده ترین شکل توسعه، توسعه نقطه ای است. آغاز توسعه نقطه ای به ادوار نخستین حیات بشری برمی گردد. وضعیتی که در آن روابط مستمر و متقابل بین انسان ها به وجود نیامده، تقسیم کار اجتماعی صورت نگرفته و جامعه تحقق پیدا نکرده بود و انسان ها به صورت پراکنده و در گروه های اجتماعی خرد زندگی می کرده اند. با حرکت روبه جلوی جامعه بشری مسیر توسعه گام بعدی یعنی توسعه خطی را پیش روی خود دید که از حیث تئوریک در رنسانس و از حیث کارکردی در انقلاب صنعتی ریشه داشت. این مرحله، مبتنی بر پیشرفت علم و صنعت بود که ابعاد دیگر مانند حیات فردی و اجتماعی انسان مورد توجه نبود. گسترش علوم و تکنولوژی و افزایش تولید و مصرف که توسعه خطی را ایجاد کرده بود، جوامع را با بحران های مختلفی روبرو ساخت. معطلاتی همانند، بحران بیکاری، مبارزات طبقه کارگر... ضرورت تجدیدنظر در نگرش به توسعه را موجب شد. به منظور رفع این نارسائی ها و بحران ها، تئوری های مختلف اقتصادی در حوزه های مختلف خرد و کلان و بین المللی در میان اندیشمندان مطرح گردید. توسعه سطحی (توسعه دو بعدی-توسعه اقتصادی) مدلی بود که بعد از توسعه خطی مطرح شد. در این مرحله علاوه بر ضلع توسعه خطی، ضلع جدیدی به نام اقتصاد افزوده شده و توسعه سطحی شکل گرفت. در این مدل، انسان به طور اساسی در فرآیند توسعه مطرح شد و رفتار انسان در زمینه های مختلف اقتصادی مدنظر اندیشمندان قرار گرفت. البته نکته مهم این است که در این مرحله از توسعه تنها وجه مادی انسان مورد توجه بوده و انسان به عنوان ابزار یا عامل توسعه محسوب می شد.

پیشرفت های به وجل توسعه خطی و سطحی موجب پیدایش و گسترش جنبش های فکری نوینی شد. مکاتب فلسفی جدید، جریانات روشنفکری و جنبش های اجتماعی، انسان را به عنوان سوژه جدید مورد مطالعه خود قرار داده و انسان شناسی نوینی شکل گرفت که ضلع جدیدی را به دو ضلع پیشین توسعه افزود

پیشرفت ایران؛ گذشته، حال، آینده؛

سی ام و سی و یکم اردیبهشت ماه ۱۳۹۴

. این ضلع ، ضلع توسعه انسانی بود . افزوده شدن این ضلع ، توسعه حجمی را بوجود آورد . در این مرحله انسان نه به عنوان ابزار و عامل توسعه بلکه به عنوان هدف ، مدار و محور توسعه گرفت و در حوزه سیاسی ، اقتصادی ، مدیریتی ، جامعه‌شناختی فلسفه تحولاتی شکل گرفت (برگرفته از : ابطحی ، تابستان ۱۳۸۴ ، ص ۸۶-۸۹) .

مسأله شناسی :

وجود دلایل عدم موفقیت و پایداری مدل‌های توسعه غربی و نیز تجربه موفق اسلام در ایجاد پیشرفت در جامعه بدوی اعراب ، فرضیه توانایی دین اسلام در ارائه الگوی پیشرفت را قوت می‌بخشد . با این وجود در دوران کنونی با این مسئله مواجهیم که اسلام اکنون هم قدرت تغییر و ایجاد تحولات بنیادی در ساختارهای کنونی جوامع را دارد ؟ اگر جواب به این پرسش مثبت باشد . چه رویکرد و دیدگاهی به دین اسلام ، ما را در اثبات مدعی توانمندی ارائه مدل یا الگوی در راستای پیشرفت جامعه از جانب دین در دوران جدید یاری خواهد کرد . پس مسئله‌ی این نوشتار ، این است که الگوی پیشرفت اسلام چیست؟ چالش‌های پیشروی پیشرفت اسلام چیست ؟

ضرورت بحث :

شکی و تردیدی در ایجاد تغییر و تحولات در ساختارهای کنونی جامعه و ارائه طرحی برای پیشرفت آن نیست . این یقین حاصل مشاهده و محسوس بودن آسیب‌ها و مشکلات جوامع است .

«شاید در رأس عوامل ، وجود قابلیت عقب‌ماندگی در میان مسلمانان امروز باشد و این هم ناشی از خاموش شدن شعله نشاط و کارآیی در آنها و فرسودگی است که سیستم‌های زندگی مسلمانان دچار شده و آنها را گرفتار ناامیدی و یأس کرده است» . (العسل ، ۱۳۷۸ ، ص ۲۸) .

آسیب‌ها و مشکلات زندگی مربوط به سیستم‌ها و ساختارهای تمدنی است که بروز آسیب‌ها و مشکلات را افزایش و یا آنها را کاهش خواهد داد . بنابراین وجود سیستم‌های بهینه زمینه‌ساز ارتقاء کیفیت زندگی است و به تبع فرآیند آسیب‌زایی جامعه را کاهش داده و روند حرکت جامعه را به سوی وضعیت مطلوب هموار خواهد نمود . بنابراین تولید سیستم‌های بهینه زمینه پیشرفت تمدن را فراهم می‌آورد .

وضعیت موجود بیشتر کشورهای اسلامی با آسیب‌ها و بحران‌هایی مواجه هست . برخی براین باورند این مشکلات و آسیب‌ها ، ناشی از خود ساختارهای دینی و باورهای آن است . ولی این باور ، باور منطقی و موجه نیست . زیرا عمده مشکلات و آسیب‌ها ناشی از عملیاتی شدن مدل‌های توسعه غیردینی است .

«گسترش علوم و تکنولوژی و افزایش تولید و مصرف که توسعه خطی را ایجاد کرده بود ، جوامع را با بحران‌های مختلفی روبرو ساخت . معطلاتی همانند ، بحران بیکاری ، مبارزات طبقه کارگر ، اختلاف شدید طبقاتی ، فقدان توزیع مناسب ثروت ، بروز خشونت‌های مختلف و جنگ جهانی اول و دوم ، تحقق امپریالیسم

پیشرفت ایران؛ گذشته، حال، آینده؛

سی ام و سی و یکم اردیبهشت ماه ۱۳۹۴

و تامین مواد خام از اقصی نقاط جهان و چپاول ثروت ملتها و تلاش برای پیدا کردن بازار فروش و ... که ضرورت تجدیدنظر در نگرش به توسعه را موجب شد (ابطحی، تابستان ۱۳۸۴، ص ۸۸).»

این مشکلات به اندازه‌ای آسیب‌زا بود اندیشه تغییر را در سطح کلان مطرح ساخت.

«دول بزرگ نشسته‌اند با همدیگر مشورت می‌کنند که آیا می‌توانند یک راه حلی پیدا کنند که جلو این توسعه را بگیرند» (مطهری، مجموعه آثار، ج ۲۱، ص ۴۸۱)

شاید اصلی‌ترین آسیب از ناحیه جهان‌بینی حاکم برای نظریه‌های توسعه است.

«از نظر جهان‌بینی مادی، عوامل مؤثر در اجل، روزی، سلامت، سعادت و خوشبختی منحصرأ مادی است. اما از نظر جهان‌بینی الهی علل و عوامل دیگری که عوامل روحی و معنوی نامیده می‌شوند نیز همدوش عوامل مادی در کار اجل و روزی و سلامت و سعادت و امثال اینها مؤثرند...» (مطهری، مجموعه آثار، ج ۳، ص ۳۵۰).

بنابراین تغییر نگاه به وضعیت موجود یعنی حاکمیت مدل‌های توسعه غیردینی زندگی به وضعیت مطلوب یا همان تحقق الگوی پیشرفت دینی امری اجتناب‌ناپذیر است.

تحقق الگوی پیشرفت دینی با موانع و چالش‌های روبرو است. این چالش‌ها، چالش‌های راهبردی است یعنی ماهیت برنامه‌سازی دارند و روند برنامه‌ریزی تولید و تحقق الگوی پیشرفت را با اخلاص مواجه می‌نمایند. بنابراین در این نوشتار به چالش‌های توجه شده است که ویژگی راهبردی (برنامه‌سازی) دارند.

چالش‌های تحقق الگوی پیشرفت اسلام:

در پیشرفت مؤلفه‌های گوناگونی تأثیرگذار است که نوع رویکرد به آنها در مسیر تحقق پیشرفت نقش بسزایی دارد. اگر رویکردی موجه و منطقی نسبت به آنها اتخاذ نگردد روند تولید و تحقق پیشرفت با چالش مواجه خواهد شد. این مؤلفه‌ها جنبه راهبردی دارند یعنی جهت‌دهی به برنامه‌سازی در راستای تولید و تحقق الگوی پیشرفت.

پارادایم پیشرفت:

الگوی پیشرفت در چارچوب نظری شکل می‌گیرد. به این چارچوب نظری در اصطلاح پارادایم می‌گویند. پارادایم (Paradigm)، اصطلاحی است که در فلسفه علم به کار گرفته می‌شود و مقصود از آن، اصولی است که بر بینش ما نسبت به چیزها و جهان حاکم است (www.porseman.org).

«پارادایم، مجموعه گفتارهای منطقی است که در ارتباط بین الادهانی اندیشمندانی مورد پذیرش جامعه علمی قرار می‌گیرد و به سوالات اساسی درباره پیش‌فرض‌های هستی‌شناختی، معرفت‌شناختی، روش‌شناختی، انسان‌شناختی و ارزش‌شناختی علم پاسخ می‌دهد. (ایمان، بهار ۱۳۸۷، ص ۲۵).»

پارادایم‌ها اهمیت خود را در شکل‌گیری نظریات علمی و تعیین مسیر تحقیقات نشان می‌دهند.

«مسئولیت پارادایم در معرفت علمی، تعیین مسیر تحقیق علمی است (ایمان، بهار ۱۳۸۷، ص ۲۷).»

پیشرفت ایران؛ گذشته، حال، آینده؛

سی‌ام و سی و یکم اردیبهشت ماه ۱۳۹۴

از طرفی هم الگوهای پیشرفت، الگوهای نظری است.

«این الگو، یک الگوی تئوری است؛ یعنی مجموعه نظام‌مندی از مفاهیم، اصول موضوعه، قوانین و راهبردها است که در ساختاری منطقی وضعیت موجود را تحلیل، وضعیت مطلوب را تبیین و راهبرد حرکت از وضعیت موجود به مطلوب را ارائه دهد. (میرمعزی، الگوی پیشرفت و اسلامی‌سازی علوم انسانی، مفهوم الگوی اسلامی ایرانی، ۱۳۸۹/۰۹/۱۸)»

بنابراین برای تولید الگوی پیشرفت، باید پارادایم حاکم بر آن روشن گردد. زیرا پیشرفت با مقوله‌های گوناگونی ارتباط دارد و باید موضع پیشرفت نسبت به آنها روشن شود.

«... "توسعه" به اقتضای محوریت تحول انسان و جوامع انسانی در آن، در اصل دارای محتوای و مفهوم فرهنگی و ارزشی است و با جهان‌بینی، انسان‌شناسی و جهان‌بینی ارتباط پیدا می‌کند (متفکر آزاد، خورشید دوست، ۱۳۸۴، ص ۱۶۵)»

پارادایم‌های رایج و حاکم بر نظریات علمی در سه رویکرد اثباتی، تفسیر و انتقادی تعریف شده‌اند.^۱ رویکرد اثباتی (تجربی)، با استراتژی توصیف و با روش مشاهده انجام می‌پذیرد (تحقیق تجربی توصیفی مشاهده‌ای).

«پارادایم اثباتی که به صورت گسترده در تحقیقات علمی حضوری فعال دارد، ادعای به کارگیری روشهای علوم طبیعی در علوم انسانی را دارد. اثبات‌گرایی، که دارای شاخه‌های متفاوتی از جمله تجربه‌گرایی منطقی، طبیعت‌گرایی و رفتارگرایی است، دارای تاریخ طولانی در فلسفه‌ی علم و در میان محققان می‌باشد. در این رویکرد با به کارگیری نگرش و روش‌های علوم طبیعی اقدام به طراحی و انجام تحقیقات علوم انسانی براساس روش‌های کمی می‌گردد. اثبات‌گرایان معتقدند که صرفاً یک روش علمی وجود دارد و آن روش علوم طبیعی است (برگرفته از: محمدتقی ایمان، ص ۲۹، ۱۳۸۷)»

رویکرد تفسیری، با استراتژی تبیینی و با روش تحلیل محتوا انجام می‌پذیرد (تحقیق تفسیری تبیینی تحلیل‌محتوایی).

«یک تحلیل منظم از کنش اجتماعی با معنا از طریق مشاهده مستقیم جزئی رفتار مردم در شرایط طبیعی جهت فهم و تفسیر این که چگونه مردم دنیای اجتماعی خودشان را خلق و به آن معنا می‌بخشند، می‌باشد. پارادایم تفسیری معتقد است که دنیای اجتماعی برخلاف دنیای فیزیکی مستقل از آگاهی انسان وجود ندارد. بنابراین دنیای اجتماعی واقعی‌تری از پیش تعیین شده نیست که محققان آن را کشف نمایند. (برگرفته از: محمدتقی ایمان، ص ۳۰-۳۱، ۱۳۸۷)»

۱ «پارادایم‌های غالب در علوم انسانی که توسط اندیشمندان در دهه‌های ۶۰ و ۷۰ میلادی مورد پذیرش قرار گرفته‌اند عبارتند از: پارادایم اثبات‌گرایی، تفسیری و انتقادی» (ایمان، فصلنامه حوزه و دانشگاه، بهار ۱۳۸۷، ص ۲۸).

پیشرفت ایران؛ گذشته، حال، آینده؛

سی ام و سی و یکم اردیبهشت ماه ۱۳۹۴

رویکرد انتقادی، با استراتژی تحلیلی و با روش مطالعه تطبیقی انجام می پذیرد (تحقیق انتقادی تحلیلی تطبیقی)

«پارادایم انتقادی به عنوان اساس رویکردهایی مانند ماتریالیسم دیالکتیک، تحلیل طبقاتی، ساخت گرایي و تحلیل فمینیستی سعی در ترکیب قوانین عام و تفریدی دارد. این فرآیند از سطح ظاهر فراتر می رود تا بتواند به ساخت‌های واقعی دنیای مادی دست یابد. انتقاد گرایان به دنبال نقد و بررسی واقعیت جهت تحول اساسی در آن با توسل به مفاهیم فلسفی از قبیل آزادی، حقیقت، برابر و عدالت هستند (محمدتقی ایمان، ص ۳۱، ۱۳۸۷)»

با توجه به اینکه تولید الگوی پیشرفت در این پارادایم‌ها همان آثار مدل‌های موجود را خواهد داشت، لذا برای تولید الگوی پیشرفت اسلام، پارادایم متناسب آن نیاز است. بنابراین برای تدوین الگوی پیشرفت دینی (اسلام) پارادایم شبکه‌ای^۱ پیشنهاد می‌گردد.

تعریف پارادایم شبکه‌ای^۲: تلاشی نظامند در یک چهارچوب و نظام فکری برای کشف و شناخت واقعیت برای دستیابی به بهترین تبیین از طریق برآیند بررسی لایه‌های وجودی پدیده^۳ در شبکه هستی^۴.
به عبارت دیگر، نظام و دستگاه فکری و معرفتی که برآیند^۵ ابعاد یک پدید را در شبکه هستی مورد مطالعه قرار می‌دهد. عناصر پیشنهادی پارادایم شبکه‌ای مبتنی بر مبانی هستی‌شناسانه، انسان‌شناسانه، معرفت‌شناسانه، ارزش‌شناسانه، روش‌شناسانه، علم‌شناسانه، تاریخ‌شناسانه، جامعه‌شناسانه است.^۶

۱. تعریف «پارادایم شبکه‌ای» (مقصود از شبکه، کل شبکه موجودات در هستی می‌باشد):

پارادایم شبکه‌ای یعنی: رویکرد «بررسی شبکه‌ای» در نگاه به هر پدیده، و یعنی: ضرورت بررسی هر موضوع و مساله در ارتباط با کل شبکه هستی، و یعنی هر تحقیقی هنگامی موجه و معتبر است که ابعاد وجودی موضوع و مساله تحقیق، در مقیاس کل شبکه هستی مورد تحلیل و ترکیب قرار گیرد (برای دریافت اطلاعات بیشتر رجوع کنید به: سایت مؤسسه مطالعات راهبردی علوم و معارف اسلام، تعریف و توصیف مفاهیم زیربنایی و کلیدی، تحلیل مفهوم پارادایم شبکه‌ای (www.isin.ir)).

۲. تعریف اجزاء:

نظام فکری: مجموعه منسجم معرفتی و دستگاه شناخت (دستگاه نظری که برای تبیین پدیده‌ها معرفی می‌شود) شامل مؤلفه‌های پارادایمی است.
شبکه: مجموعه‌ای از عناصر است که با یکدیگر ارتباط برقرار می‌کنند و برای تحقق یک هدف واحد در تلاش‌اند. در هر شبکه، تغییر یک جزء بر دیگر اجزاء و بر کل، تأثیر دارد و هیچ‌یک از عناصر، اثر مستقل و جدا از مجموعه ندارند. (عبدالحمید واسطی، نگرش سیستمی به دین، ۱۴۲۴ ه.ق، ص ۴۰)
۳. یک پدیده یا یک موجود حداقل سه لایه دارد:

طبع (ماده ظاهر با روش تجربی)

خیال و مثال (درون، حس، ادراک با روش علمی معرفتی)

عقل (مبداء‌های وجودی با روش فلسفی)

۴. تصویر گرافیکی شبکه هستی در ضمیمه شماره ۱ مشاهده نمایید.

۵. با توجه به نمودار شبکه هستی یک پدیده در شبکه هستی با پدیده و موضوعات فراوانی در ارتباط است که هم بر آنها تأثیر می‌گذارد و هم از آنها تأثیر می‌پذیرد که باید برآیند این تأثیرات متقابل یا به تعبیر دیگر مجموعه آن تأثیرات مدنظر قرار گیرد.

۶. مؤلفه‌های پارادایم شبکه‌ای در مؤسسه مطالعات راهبردی علوم و معارف اسلام نور تولید شده است.

پیشرفت ایران؛ گذشته، حال، آینده؛

سی ام و سی و یکم اردیبهشت ماه ۱۳۹۴

تطبیق‌سازی:

چالش دیگری که ممکن است پیش‌روی الگوی پیشرفت قرار گیرد، تطبیق‌سازی الگوی پیشرفت بجای تولید آن است. منظور از تطبیق‌سازی، پیاده کردن الگوهای رایج پیاده شده کشورهای غیردینی و تطبیق آن با شرایط و اقتضات جوامع دینی است. مثلاً مدل‌های توسعه‌ای که در کشورهای دیگر جریان دارد را برای جوامع دینی با فرهنگی متفاوت بکاربریم. این روش بکارگیری آسیب‌های متعددی را در جامعه ایجاد می‌کند. زیرا این مدل‌ها، رویکردی مادیگرا و اقتصاد محور دارند و به شرایط اعتقادی، فکری و فرهنگی حاکم بر جوامع توجه نداشته که این امر باعث بروز آسیب‌های مانند ایجاد طبقات اجتماعی، تخریب محیط‌زیست، تهی‌سازی سریع زمین از منابع طبیعی پایان‌پذیر، خودبیگانگی انسان (فقر فرهنگی)، هتک حرمت و کرامت انسان، تعارض میان منافع فردی و جمعی، ایجاد بحران‌های خودبیگانگی و از هم گسیختگی اجتماعی می‌گردد. علاوه بر اینکه این مدل‌ها در حل معضلات کشورهای در حال توسعه ناتوان بوده و ابزارهای تولید شده^۱ در بستر آنها زمینه را برای نابودی بشر^۲ فراهم می‌آورند^۳.

وجود چنین آسیب‌هایی، ناتوانی مدل‌های توسعه در حل معضلات کشورهای در حال توسعه را برای محققان حوزه توسعه آشکار نموده است. «دادلی سیرز» در این باره می‌گوید:

«الگوی اقتصادی مورد پذیرش در بیشتر کشورهای در حال توسعه همان الگوی اقتصادهای پیشرفته صنعتی و مبتنی بر نظام اقتصادی بازار (بخش خصوصی) بوده است. در حالیکه به علت وجود نهادها و ساختارهای اجتماعی متفاوت در کشورهای در حال توسعه، این الگوها قادر به حل مشکلات آنها نیستند» (متوسلی، ۱۳۸۲).

همین تفاوت ساختار و فرهنگ توسعه یافتگی با محوریت فرهنگ مدرنیته و تطبیق با فرهنگ اسلامی، آسیب‌های آن را در فرهنگ اسلامی به وجود خواهد آورد.

«مسئله محیط‌زیست و بحرانی که دامنگیر آن شده است، از مسایل اساسی همه کشورهای و از بحران‌های عمده قرن اخیر به شمار می‌رود. کشورهای [که] سیاسی [سیاست] خاص خود را - که بر مبنای هیومنیزم، سکولاریسم و لذت‌گرایی مادی قرار دارد- به کل جهان تعمیم [می] دهند. پذیرش چنین الگویی ممکن است برای برخی کشورهای در حال توسعه که فاقد الگوی اختصاصی هستند، میسر باشد، لیکن برای

۱. این ابزارهای کاملاً جنبه منفی ندارد، جنبه‌های مثبت هم دارند.

۲. بدون شک بشر از نظر ابزار زندگی به حد اعلای پیشرفت رسیده است و ممکن است همین پیشرفت فنی و صنعتی عامل نابودی بشر بشود. تولید بمب‌های اتمی، اسلحه‌های فوق العاده مخرب محصول توسعه و تحول دنیای جدید است (برگرفته از: مجموعه آثار استادشهییدمطهری، ج ۲۱، ص ۴۸۱ و ۵۱۵).

۳. رک: جدول آسیبها در ضمیمه شماره ۲.

پیشرفت ایران؛ گذشته، حال، آینده؛

سی‌ام و سی و یکم اردیبهشت ماه ۱۳۹۴

مسلمانان که از آرمانگرایی خاص خود برخوردارند، پذیرش آن موجب دوری آن از الگوی زندگی اقتصادی، اجتماعی، فرهنگی خودشان خواهد شد» (متفکر آزاد، خورشید دوست، ۱۳۸۴، ص ۱۶۴)

رشد تک بعدی:

توسعه چه در تعریف و تشخیص و چه در عمل همواره یکی از بحث برانگیزترین موضوعات اقتصادی بوده است. از بین بردن فقر و نابرابری که گریبان گیر بسیاری از جوامع دهه‌های ۵۰ و ۶۰ میلادی شده بود روز به روز مورد توجه بیشتر قرار می‌گرفت و در این دوران اقتصاددانان توسعه در تعریف توسعه بیشتر بر رشد اقتصادی تاکید می‌کردند. به این ترتیب دستیابی به رشد اقتصادی در قالب اتخاذ سیاست‌های مختلف هدف توسعه قرار گرفت و به قول مایکل تودارو «رشد سالاری طریقه زندگی» شده بود (همتی، ۱۳۸۴).

«توسعه اقتصادی بخش مهمی از مباحث علم اقتصاد را به خود اختصاص داده است که دغدغه اصلی بسیاری از کشورهاست. امروزه در تعداد زیادی از کشورهای جهان توسعه اقتصادی در صدر مسایل و اهداف ملتها و برنامه‌ها قرار دارد» (متفکر آزاد، خورشید دوست، ۱۳۸۴، ص ۱۶۴)

رویکرد رفاه اقتصادی به توسعه سبب شد تا مصرف کالاها و خدمات به‌عنوان اساس رفاه اقتصادی در نظر گرفته شود از این رو، برای سنجش میزان رفاه و توسعه (مصرف کالاها و خدمات) درآمد ملی به‌عنوان یک معیار کلی مورد توجه قرار گرفت. مخالفت‌ها با این تلقی از توسعه در اواسط دهه ۱۹۷۰ به اوج خود رسید چرا که بسیاری از کشورها اگر چه اهداف رشد و اقتصادی خود را تحقق بخشیدند اما، شرایط زندگی توده مردم و بخش‌های زیادی از آنها تغییر نکرد. به این ترتیب بود که بعضی از وظایف جدید توسعه مانند «رشد همراه با عدالت» و «توزیع مجدد رشد» مورد توجه اقتصاددانان توسعه قرار گرفت و مفاهیم اجتماعی و انسانی جایگاه ویژه خود را در تعاریف توسعه پیدا کردند (کرم، صغری سینا، زمستان ۱۳۸۴، ص ۳۸).

با بروز پیامدهای منفی توسعه اقتصادی صرف، توجه به ابعاد انسانی توسعه و توسعه پایدار ضرورت پیدا کرد (خلیلی تیرتاشی، دی ۱۳۸۰، ص ۱۰۷). در اولین گزارش جهانی توسعه انسانی ۱۹۹۰، شکل دادن به قابلیت‌های انسانی از قبیل آزادی‌های سیاسی و مدنی، وضعیت آموزش، بهداشت و قدرت اقتصادی باید به‌عنوان هدف اصلی جوامع توسعه یافته مورد توجه قرار گرفت (برگرفته از: سینا، صغری سینا، زمستان ۱۳۸۴) و گرایش‌های توسعه در حوزه‌های دیگر ایجاد گردید. مثلاً بحث «جامعه‌شناسی توسعه» بعد از انقلاب صنعتی و به خصوص بعد از پایان دو جنگ جهانی، در اروپا مطرح شد. و از دیدگاه‌های مختلف که اغلب مبتنی بر «اومانیزم» و «لیبرالیسم» با محوریت «تکنولوژی» و شاخص‌های اقتصادی و صنعتی هستند، مورد بررسی قرار گرفت (مصطفوی، ۱۳۸۹، ص ۹). با این وجود تمام توسعه‌ها تحت تأثیر توسعه اقتصادی رشد می‌یافتند و توسعه اقتصادی به‌نوعی پیش‌نیازی برای توسعه‌ها به‌شمار می‌رفت.

پیشرفت ایران؛ گذشته، حال، آینده؛

سی ام و سی و یکم اردیبهشت ماه ۱۳۹۴

«در غرب ابتدا توسعه اقتصادی در چارچوب سیستم سرمایه‌داری به وقوع پیوست و سپس تدریجاً پس از برطرف ساختن موانع موجود برای ادامه این روند، تدریجاً آثار توسعه سیاسی و اجتماعی نمایان شد و توسعه اقتصادی پیش‌نیاز توسعه سیاسی بود(برگرفته از: قوام، سید عبدالعلی، ۱۳۷۰، ص ۶۰)»

نتیجه‌ای که از این توسعه‌ها مد نظر بود یعنی تغییر در وضعیت موجود به وضعیت مطلوب برای تمام اقشار تحقق نیافت. شاید بتوان گفت که تکیه الگوهای توسعه بر اقتصاد محوری و توسعه سایر حوزه براساس توسعه و پیشرفت اقتصادی اصلی‌ترین آسیب مدل توسعه محسوب می‌گردد و تکیه کردن به آنها در بازسازی و یا تولید الگوی پیشرفت دینی، آن را با همان بحران و آسیب‌ها مواجه خواهد نمود، چرا که الگوی پیشرفت پدیده‌ای تک بعدی نبوده و با حوزه‌های متعددی مرتبط است.

هانتینگتون:

«هانتینگتون در نقد توسعه‌گرایی کلاسیک معتقد است در جریان فرآیند توسعه سیاسی، نباید آن را متوقف بر توسعه اقتصادی دانست، آن‌گونه که در اندیشه امریکایی، زنجیره توسعه سیاسی چنین تصور می‌شود(معینی پور، زمستان ۱۳۸۸)»

هابرماس:

«هابرماس، بعد فرهنگی توسعه را بسیار پراهمیت توصیف می‌کند. ... وی معتقد است که کشورهای غربی، توسعه نیافته‌اند؛ یعنی تنها در بعد اقتصادی توسعه یافته‌اند؛ یعنی تنها توانایی تکنولوژی آنان دگرگون شده است(اسماعیل زاده، ۱۳۸۹، ص ۴۹)».

به همین دلیل در الگوی پیشرفت دینی، رشد اقتصادمحور یا رشد تک‌بعدی مورد پذیرش نخواهد بود.

«توسعه در تعالیم دینی، فرایندی است که متضمن رشد مداوم در ابزار و روابط مادی و معنوی و بنیانهای اقتصادی-اجتماعی باشد و انسان در این جریان، بتواند به تعالی و کمال برسد. براساس این تعریف، اولاً توسعه یک جریان پویا و مداوم و درعین حال همه جانبه است؛ نه اقتصادی صرف. ثانیاً هدفدار است که محور آن انسان و تعالی و کمال اوست(متفکر آزاد، خورشید دوست، ۱۳۸۴، ص ۱۷۳-۱۷۴)»

زیرا «پیشرفت» با محوریت انسان در الگوی اسلامی از مقوله حرکت بسوی مقصدی است. مقصد کلی یا نهایی اسلام برای انسان در قرب الهی ترسیم شده است و دستوراتی در راه کسب رضای او در زندگی این جهانی بیان گردیده که عباراتی مانند اطاعت و عبادت خدا، دست‌یافتن به علم و آگاهی، کسب معنویت، برقراری قسط و عدل و غیره در این حوزه قابل تعریف می‌باشند.

«رشد» انسان در مفهوم اسلامی یعنی حرکت روبه جلو در مسیر "کمال"(متفکر آزاد، خورشید دوست، ۱۳۸۴، ص ۱۷۳)»

پیشرفت ایران؛ گذشته، حال، آینده؛

سی ام و سی و یکم اردیبهشت ماه ۱۳۹۴

و روایات هم محورهای ارتباطی انسان در چهار محور ارتباط با خود، با هم‌نوع، با محیط زیست و ماروای را معرفی می‌نماید. و پیشرفتی مطلوب است که همه روابط را بطور همسان تحت پوشش داده و پیشرفت همه جانبه را به ارمغان بیاورد.

قال الصادق علیه السلام: *أَصُولُ الْمُعَامِلَاتِ عَلَى أَرْبَعَةٍ أَوْجُهُ: مُعَامَلَةُ اللَّهِ، مُعَامَلَةُ النَّفْسِ، مُعَامَلَةُ الْخَلْقِ، مُعَامَلَةُ الدُّنْيَا* (مصباح الشریعة، منسوب به جعفر بن محمد علیه السلام، ص ۵).^۱

پس رشد و پیشرفت پایدار انسان در ایجاد و یا تنظیم روابط سالم و متعادل در حوزه ارتباطات با خود، با هم‌نوع، با محیط زیست و ماروای معنادار خواهد بود.

نتیجه:

با توجه به تفاوت‌های بنیادی و ساختاری جامعه دینی با جوامع غیردینی، ضرورت داشتن الگوی متناسب و هماهنگ با بنیاد و ساختارهای جامعه دینی (اسلامی) روشن است. زیرا این الگوی پیشرفت دینی دارای مفهوم پویای است که فرایند تکاملی جمعی بسوی خدا را مدنظر دارد و پیشرفت در آن فرایندی است که متضمن رشد پایدار انسان در ایجاد و یا تنظیم روابط سالم و متعادل در حوزه ارتباطات با خود، با هم‌نوع، با محیط زیست و ماروای است، بنابراین اولاً توسعه یک جریان پویا و مداوم و درعین حال همه جانبه خواهد بود؛ نه تک‌بعدی (صرفاً اقتصادی و گاهی با چاشنی حفظ محیط زیست). ثانیاً دارای هدفی است که براساس نظر خداوند برنامه‌ریزی می‌گردد. براین اساس هر توسعه‌ای مطلوب نخواهد بود.

«توسعه ممدوح یعنی انسان برای رفع نیاز خود جمعه تلاش کند و این نوع تلاش، کوثر است و پسندیده. توسعه مذموم یعنی توسعه‌ای که به منظور افزایش ثروت و تفاخر^۲ باشد. این نوع توسعه، تکاثر و مذموم است» (متفکر آزاد، خورشید دوست، ۱۳۸۴، ص ۱۷۴)

براین اساس در رشد و پیشرفت دینی، برنامه پیشرفت فقط به امور مادی تکیه ندارد. و دنبال پیشرفت مطلوب برای انسان در شبکه هستی است نه فقط جهان مادی. بنابراین الگوی پیشنهادی پیشرفت دینی، الگوی «پیشرفت شبکه‌ای» است.

۱. ارتباطات انسان در چهار محور است: ارتباط با خدا، ارتباط با خود، ارتباط با هم‌نوع، ارتباط با دنیا.

۲. *أَمَّا الْحَيَاةُ الدُّنْيَا لَعِبٌ وَ لَهْوٌ وَ زِينَةٌ وَ تَفَاخُرٌ بَيْنَكُمْ وَ تَكَاثُرٌ فِي الْأَمْوَالِ وَ الْأَوْلَادِ* (حدید: ۲۰)

و *تَفَاخُرٌ بَيْنَكُمْ وَ تَكَاثُرٌ فِي الْأَمْوَالِ وَ الْأَوْلَادِ*: تزهید فی الدنيا و بیان حقارهٔ امورها و سرعهٔ زوالها ثم زاد بیانا (، بی‌تا، ص ۱۶۳) این بخش آیه به عدم دل‌بستگی کامل و تام به امور دنیوی و بیان کم ارزش بودن آنها بخاطر ناپایداری و دوام آنها نسبت امور ابدی، همیشگی آخرت دارد. به همین معنا می‌توان بیان داشت که پیشرفت و توسعه فقط مادی مطلوب نیست.

پیشرفت ایران؛ گذشته، حال، آینده؛

سی ام و سی و یکم اردیبهشت ماه ۱۳۹۴

الگوی پیشرفت شبکه‌ای

وجه مشترک تعاریف توسعه، رسیدن به وضعیت مطلوب زندگی اجتماعی نیاز به ایجاد شرایط و امکانات مناسب اقتصادی، سیاسی و فرهنگی است (برگرفته از: اسماعیل زاده، ۱۳۸۹). الگوی پیشرفت شبکه‌ای هم از این امر مستثناء نیست و همان وضعیت مطلوب را پیگیری می‌نماید. اما نکته اساسی ترسیم وضعیت مطلوب است که چه وضعیت و موقعیتی مطلوب تلقی می‌گردد. در برخی نظریات وضعیت مطلوب را در گروه توسعه در تمام حوزه‌های اقتصادی، سیاسی، فرهنگی و اجتماعی دانسته‌اند.

«توسعه مطلوب در گروه تحقق همزمان توسعه اقتصادی، سیاسی، فرهنگی و اجتماعی است (اسماعیل زاده، ۱۵۷، ۱۳۸۹، ص ۴۸-۴۹)»

این نوع توجه همه جانبه داشتن امر مطلوبی است. و داشتن نگاه شبکه‌ای به توسعه را نشان می‌دهد. اما می‌توان پرسید که؛ "رشد و پیشرفت انسان با تحقق این موارد کامل می‌گردد یا خیر؟". و اگر ما از جمله کسانی باشیم که باور به جهان ابدی دیگر داریم و معتقد به رابطه بین این جهان و جهان آخرت بوده باشیم و نتوانیم از تأثیرگذاری رفتارها و کردارها در این جهان بر آن جهان چشم پوشی کنیم، آیا این توسعه جوابگوی چنین افرادی خواهد بود. لاقلاً در جهان اسلام این یک باور عمومی است که جهان آخرت اهمیتی بس بیشتر از این جهان دارد. بنابراین در باور چنین افرادی این توسعه مطلوب نخواهد بود.

«توسعه مطلوب می‌بایست بر پایه آبادانی دنیا و آخرت افراد باشد و در اصطلاح برآورده کننده نیازهای مادی و معنوی افراد باشد (اسماعیل زاده، ۱۳۸۹، ص ۵۱)»

زیرا یک مؤلفه مهم و حیاتی در این مدل‌های توسعه مورد غفلت واقع شده است و آن جهان ماوراء است که هدف حکومتی دین اسلام و هدف بسیاری از انبیاء الهی است.

«هدف حکومت اسلامی همان هدف نهایی انبیای الهی و ادیان آسمانی، یعنی توسعه معرفت‌الله است (اسماعیل زاده، ۱۳۸۹، ص ۵۲)»

بنابراین اگر بخواهیم ترسیم اجمالی از الگوی پیشرفت دینی (پیشرفت شبکه‌ای) داشته باشیم. می‌توان آن را در قالب یک فرمول ارائه نمود.

آنچه یک تحول و ضرورت تغییر را نمایان می‌کند وضعیت موجود آسیب‌زا است. یعنی وضعیتی که مشکلات و آسیب‌هایی برای جامعه هدف خود دارد و در این وضعیت افراد در حالت تعادل و سلامت قرار ندارند و تصمیمات آنها براساس فشارهای روحی-روانی، محیطی، ساختاری و ... شکل می‌گیرد.

در الگوی پیشرفت دینی لزوم تغییر مطرح است. بنابراین می‌توان از فرمول تغییر^۱ استفاده نمود. پس ترسیم اجمالی الگو چنین است:

۱. فرمول تغییر:

تغییر در ... از ... به ... با ... برای ...

پیشرفت ایران؛ گذشته، حال، آینده؛

سی‌ام‌وسی ویکم اردیبهشت ماه ۱۳۹۴

تغییر در مدل توسعه / از مدل‌های رایج به مدل (الگوی) پیشرفت شبکه‌ای با تمدن‌سازی برای درک احساس حضور خدا .

موضوع تغییر : مدل‌های توسعه

وضعیت موجود : آسیب‌زا بودن مدل‌های رایج بحث آن مطرح گردید .

وضعیت مطلوب : مدل (الگوی) پیشرفت شبکه‌ای که می‌توان با اقتباس از گزاره‌های دینی ، رشد و پیشرفت در روابط انسان ، یعنی رشد و پیشرفت انسان در روابط با خودش (جسم بدن) ، ذهن ، روح (نفس) ، با هم‌نوعان ، محیط و ماوراء ترسیم نمود^۱ .

ابزار تغییر (با) : تمدن‌سازی

زمانی که از پیشرفت سخن گفته می‌شود ، پیشرفتی مدنظر است که در سایه تمدن شکل گیرد . و زمانی می‌توان ادعای پیشرفت داشت که پیشرفت و توسعه در مؤلفه و ساختارهای تمدن تحقق پیدا کند . بنابراین آنچه از پیشرفت مدنظر است پیشرفت در ساختارهای تمدن و سیستم‌های آن است . کارآمدی سیستم‌های تمدنی شاخصه اصلی تحقق پیشرفت هر تمدنی است . براین اساس زمانی مدعی پیشرفت خواهیم بود که تمدنی تحقق یابد که دارای سیستم‌های متناسب و کارآمد در برطرف کردن نیازهای انسان در شبکه هستی باشد .

«براساس بیانات و رهنمودهای مقام معظم رهبری ، با طراحی و اجرای الگوی اسلامی ایرانی پیشرفت ، ما وارد مرحله تمدن‌سازی شده‌ایم یا در حال فراهم کردن مقدمات آن هستیم (قائمی نیا ، ۱۳۹۰ ، ص ۷۳)»
هدف (برای) : درک احساس حضور خدا

شاخصه اصلی مدل (الگوی) پیشرفت شبکه‌ای "احساس حضور خداست"^۲ .

«هدف حکومت اسلامی همان هدف نهایی انبیای الهی و ادیان آسمانی ، یعنی توسعه معرفت‌الله است (محمد اسماعیل زاده ، ۱۳۸۹ ، ص ۵۲)»

فهرست منابع :

۱. قرآن .
۲. ابطحی ، سید مصطفی ، (تابستان ۱۳۸۴) ، ابهام مفهومی ، مبانی معرفتی و الگوی دینی و بومی ، مجله راهبرد توسعه ، شماره ۲ .
۳. اسماعیل زاده ، محمد ، (دیماه ۱۳۸۹) ، بررسی مبانی و مفهوم توسعه از دیدگاه امام خمینی ، معرفت ، سال نوزدهم ، شماره ۱۵۷ .

تغییر در موضوع یا پدیده موردنظر از وضعیت موجود به وضعیت مطلوب با ابزار تغییر برای هدفی که از تغییر مدنظر است .
۱ روایت آن در صفحات قبل گذشت .

چهارمین کنفرانس الگوی اسلامی ایرانی پیشرفت؛

پیشرفت ایران؛ گذشته، حال، آینده؛

سی ام و سی و یکم اردیبهشت ماه ۱۳۹۴

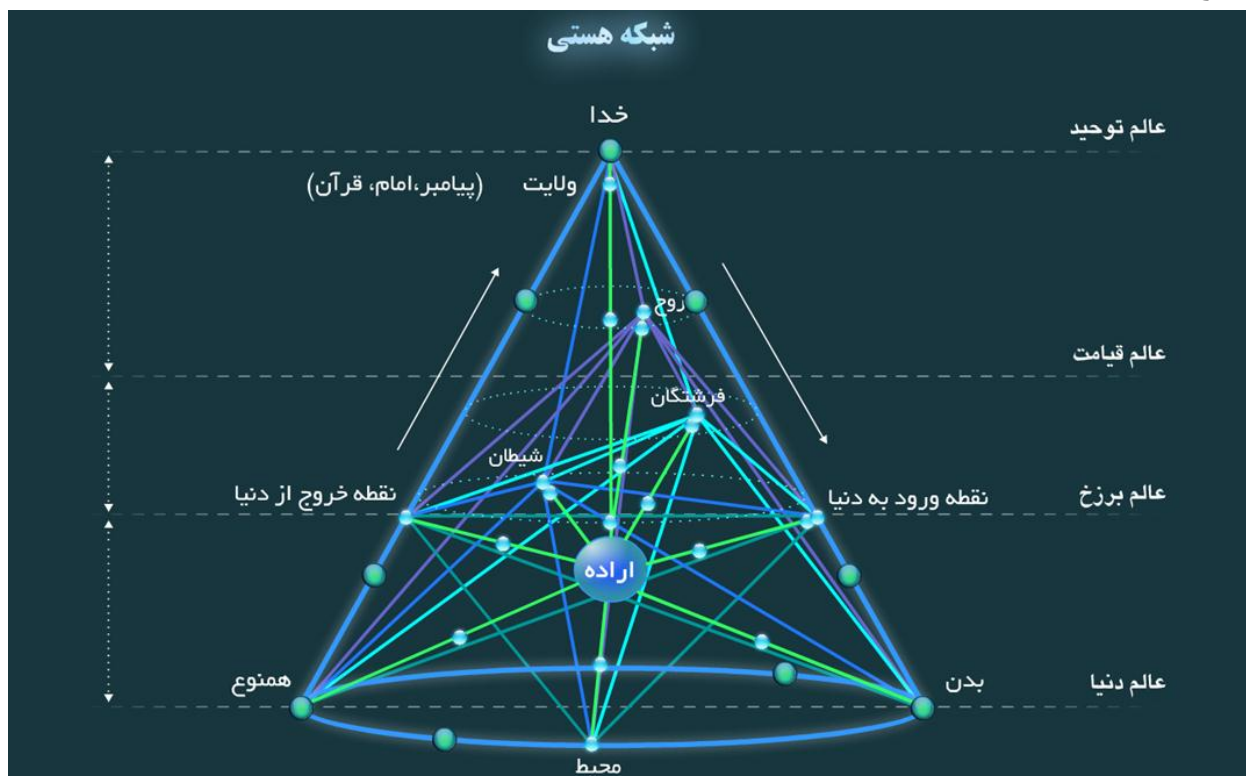
۴. ایمان ، محمدتقی ، (بهار ۱۳۸۷) ، «ارزیابی پارادایمی انسان به عنوان عنصر اساسی در طرحی پارادایم الهی» ، فصلنامه حوزه و دانشگاه ، روش شناسی علوم انسانی ، سال ۱۴ ، شماره ۵۴ .
۵. ایمان ، محمدتقی ، (بهار ۱۳۸۷) ، ارزیابی پارادایمی انسان به عنوان عنصر اساسی در طرحی پارادایم الهی ، فصلنامه حوزه و دانشگاه ، روش شناسی علوم انسانی ، سال ۱۴ ، شماره ۵۴ .
۶. بهرامی ، احمد ، مصطفوی ، پروین ، (بهمن و اسفند ۱۳۸۹) ، پارادایم پیشرفت در مکتب جامعه شناختی قرآن ، مجله مهندسی فرهنگی ، شماره ۴۹ و ۵۰ .
۷. توسعه انسانی از دیدگاه اسلام ، خلیلی تیرتاشی ، نصرالله ، مجله معرفت ، دی ۱۳۸۰ ، شماره ۴۹ (از صفحه ۱۰۷ تا ۱۲۰) .
۸. جعفرین محمد علیه السلام (منسوب) (۱۳۶۰ش) ، مصباح الشریعة و مفتاح الحقیقة ، ترجمه مصطفوی ، تهران : انجمن اسلامی حکمت و فلسفه ایران ، چاپ اول .
۹. خلیلی تیرتاشی ، نصرالله ، (دی ۱۳۸۰) ، توسعه انسانی از دیدگاه اسلام ، مجله معرفت ، شماره ۴۹ ، ص ۱۰۷ - ۱۲۰ .
۱۰. سینا ، کرم ، صغری سینا ، فاطمه ، (زمستان ۱۳۸۴) ، جهانی شدن و نقش آن در شاخص های توسعه انسانی ، مجله پژوهشگر ، شماره ۵ ، ص ۳۷ - ۴۹ .
۱۱. شبر ، عبد الله ، الجوهر الثمین فی تفسیر الكتاب المبین (بی تا) ، کویت : مکتبه الفین ، چاپ اول .
۱۲. طباطبایی ، سیدمحمدحسین ، (۱۴۱۷ه.ق) ، المیزان فی تفسیر القرآن ، قم : دفتر انتشارات اسلامی جامعه ی مدرسین حوزه علمیه قم .
۱۳. قائمی نیا ، علی اصغر ، (دی ۱۳۹۰) ، رویکرد پارادایم الگوی اسلامی ایرانی پیشرفت در مورد توسعه در گفت و شنود با حجت الاسلام سیدحسین معزی ، جهان بینی و نقش آن در الگو ، زمانه ، شماره ۱۰۷ .
۱۴. قوام ، سید عبدالعلی ، (مرداد ۱۳۷۰) ، تحول مفهوم توسعه سیاسی ، مجله تدبیر ، شماره ۱۴ ، (ص ۶۰ تا ۶۴) .
۱۵. الگوی پیشرفت و اسلامی سازی علوم انسانی ، مفهوم الگوی اسلامی ایرانی ، سیدحسین میرمعزی ، ۱۳۸۹/۰۹/۱۸ .
۱۶. متفکر آزاد ، محمدعلی ، خورشید دوست ، علی محمد ، (تابستان و پاییز ۱۳۸۴) ، بررسی تطبیقی جایگاه محیط زیست در الگوی توسعه اقتصادی اسلام و الگوی رایج جهانی ، مجله جغرافیا و برنامه ریزی ، شماره ۲۱ ، ص ۱۶۳ - ۱۹۶ .
۱۷. مطهری ، مرتضی ، مجموعه آثار استاد شهید مطهری ، مجموعه نرم افزار نور .
۱۸. معینی پور ، مسعود ، (زمستان ۱۳۸۸) ، بررسی تطبیقی الگوی توسعه سیاسی هانتینگتون با الگوی رشد سیاسی در جامعه مهدوی ، مجله مشرق موعود ، شماره ۱۲ .
۱۹. واسطی ، عبدالحمید ، (۱۴۲۴ه.ق) ، نگرش سیستمی به دین ، مشهد مقدس : انتشارات موسسه مطالعات راهبردی علوم و معارف اسلام .
۲۰. isin.ir
۲۱. www.porseman.org

چهارمین کنفرانس الگوی اسلامی ایرانی پیشرفت؛
پیشرفت ایران؛ گذشته، حال، آینده؛

سی ام و سی و یکم اردیبهشت ماه ۱۳۹۴

ضمائم :

شماره ۱ :

شماره ۲ :

منبع	آسیب	
بررسی مبانی و مفهوم توسعه از دیدگاه امام خمینی ، محمد اسماعیل زاده ، معرفت ، سال نوزدهم ، شماره ۱۵۷ ، دیماه ۱۳۸۹ ، ص ۴۸	عدم تطابق وضعیت درونی جامعه با الگوی توسعه غربی و نبودن شناخت صحیح از ویژگیها و شرایط داخلی جامعه ، به بروز زیانهای بسیاری انجامید .	۱
زاکس وافگانگ ، «نگاهی نو به مفاهیم توسعه» ، ترجمه : فریده فرهی ، ص ۵۱ به نقل از : بررسی مبانی و مفهوم توسعه از دیدگاه امام خمینی ، محمد اسماعیل زاده ، معرفت ، سال نوزدهم ، شماره ۱۵۷ ، دیماه ۱۳۸۹ ، ص ۴۹	هابرماس ، بعد فرهنگی توسعه را بسیار پراهمیت توصیف می کند . ... وی معتقد است که کشورهای غربی ، توسعه نیافته اند ؛ یعنی تنها در بعد اقتصادی توسعه یافته اند ؛ یعنی تنها توانایی تکنولوژی آنان دگرگون شده است .	۲

پیشرفت ایران؛ گذشته، حال، آینده؛

سی‌ام و سی و یکم اردیبهشت ماه ۱۳۹۴

۳	توسعه مادی صرف «امام خمینی توسعه مادی محور در عصر حاضر را توسعه‌ای شیطانی می‌دانند»	(بررسی مبانی و مفهوم توسعه از دیدگاه امام خمینی ، محمد اسماعیل زاده ، معرفت ، سال نوزدهم ، شماره ۱۵۷ ، دیماه ۱۳۸۹ ، ص ۵۱)
۴	بی توجهی و کم توجهی به شرایط اعتقادی ، فکری و فرهنگی حاکم بر جوامع ^۱	بررسی مبانی و مفهوم توسعه از دیدگاه امام خمینی ، محمد اسماعیل زاده ، معرفت ، سال نوزدهم ، شماره ۱۵۷ ، دیماه ۱۳۸۹ ، ص ۶۱ .
۵	مدل توسعه باعث بروز طبقات اجتماعی میگردد : «اگر شما تجربه دوران سازندگی را ببینید. و این که یکی از شاخص‌های اسلامی مساله عدالت و مستضعفین است می‌توانیم فعالیت‌هایی که در دوران سازندگی ذیل شعار سازندگی انجام شد، بر اساس شاخص عدالت ارزیابی کنیم. این شعار، شعار درستی بود ولی آیا نحوه برنامه‌ریزی- که به سمت توسعه غربی رفت- به نفع مستضعفین و تحقق شعار عدالت بود، یا برعکس ؟ عدالت یکی از شعارهای اصلی انقلاب است، ما در دوران سازندگی به سمت تشدید فاصله طبقاتی و تضعیف بیشتر مستضعفین رفتیم؟ اصطلاحی از دوران سازندگی باب شد تحت عنوان اقشار آسیب‌پذیر. یعنی نه تنها نخواستند به سمت عدالت بروند - که بر اساس الگوی غربی به سمت عدالت نمی‌شود رفت - بلکه عدم تحقق شاخص‌های انقلاب تئوریزه شد»	معرفی اولین نقشه راه تولید الگوی پیشرفت اسلامی در مصاحبه با کیهان فرهنگی ، علی کشوری ، جمعه نوزدهم خرداد ۱۳۹۱.
۶	عملیاتی شدن الگوهای لیبرالیستی و حاصل کارکرد آن، تخریب محیط‌زیست و تهی‌سازی سریع زمین از منابع طبیعی پایان‌پذیر به دنبال افزایش ثروت و درآمد اقتصادی در بیشتر موارد به بهای از دست رفتن منابع طبیعی و تخریب محیط‌زیست انجام می‌شده است. خواهد آمد الگوی رشد و توسعه اقتصادی لیبرالیستی غرب که بر نگرش اصالت فردی و پیش‌فرضها و بینش فلسفی	بررسی تطبیقی جایگاه محیط‌زیست در الگوی توسعه اقتصادی اسلام و الگوی رایج جهانی ، متفکر آزاد، محمدعلی ، خورشید دوست، علی محمد ، مجله جغرافیا و برنامه ریزی ، تابستان و پاییز ۱۳۸۴ ، شماره ۲۱ ، ص ۱۶۴ و ۱۶۹ و ۱۷۰ .

پیشرفت ایران؛ گذشته، حال، آینده؛

سی‌ام و سی‌ویکم اردیبهشت ماه ۱۳۹۴

	خاص خود متکی است، با پیامد خاص خود یعنی برخورد تخریبی با طبیعت و محیطزیست در جریان تولید و توزیع نابرابر ثروت‌ها،	
۷	پیشرفت در ابزارسازی است . بدون شک بشر از نظر ابزار زندگی به حد اعلای پیشرفت رسیده است و ممکن است همین پیشرفت فنی و صنعتی عامل نابودی بشر بشود . تولید بمب‌های اتمی ، اسلحه‌های فوق العاده مخرب محصول توسعه و تحول دنیای جدید است .	برگرفته از : مجموعه آثار استاد شهید مطهری، ج ۲۱، ص ۴۸۱ و ۵۱۵
۸	ناتوانی نظریه‌های اقتصادی موجود در حل معضلات کشورهای در حال توسعه، برای محققان حوزه توسعه اقتصادی از مدتها پیش آشکار شده است	متوسلی، ۱۳۸۲ به نقل از : بررسی تطبیقی جایگاه محیطزیست در الگوی توسعه اقتصادی اسلام و الگوی رایج جهانی ، متفکر آزاد ، محمدعلی ، خورشید دوست ، علی محمد ، مجله جغرافیا و برنامه‌ریزی ، تابستان و پاییز ۱۳۸۴، شماره ۲۱، ص ۱۷۰
۹	تعارض میان منافع فردی و جمعی، مسئله لاینحل سیستم‌های اقتصادی غیردینی است و در این میان تخریب محیطزیست و اتلاف منابع طبیعی-به معنی عدم بهره‌برداری بهینه از آن در جهت رشد انسان- پیامد و نتیجه‌گریزناپذیر کارکرد این سیستم است. در حالی که در سیستم تخصیص منابع هدفدار اسلام، هماهنگی انسان با طبیعت در جریان رشد او مقتضای کارکرد سیستم و الگوی توسعه اقتصادی آن است.	بررسی تطبیقی جایگاه محیطزیست در الگوی توسعه اقتصادی اسلام و الگوی رایج جهانی ، متفکر آزاد ، محمدعلی ، خورشید دوست ، علی محمد ، مجله جغرافیا و برنامه‌ریزی ، تابستان و پاییز ۱۳۸۴، شماره ۲۱، ص ۱۹۰-۱۹۱
۱۰	تعارض میان منافع فردی و جمعی، تخریب و انهدام محیطزیست در تعقیب منابع فردی، تهی‌سازی زمین، فقر و از خود بیگانگی انسان (فقر فرهنگی)، و هتک حرمت و کرامت او، از نتایج و پیامدهای قطعی و گریزناپذیر آن می‌باشد (الگوی رایج اقتصادی لیبرالیستی)	بررسی تطبیقی جایگاه محیطزیست در الگوی توسعه اقتصادی اسلام و الگوی رایج جهانی ، متفکر آزاد ، محمدعلی ، خورشید دوست ، علی محمد ، مجله جغرافیا و برنامه‌ریزی ، تابستان و پاییز ۱۳۸۴، شماره ۲۱، ص ۱۹۲
۱۱	اقتصاد محور توسعه غربی :	هانتینگتون، ۱۳۷۵: ۱۳ به نقل از :

پیشرفت ایران؛ گذشته، حال، آینده؛

سی‌ام و سی و یکم اردیبهشت ماه ۱۳۹۴

<p>بررسی تطبیقی الگوی توسعه سیاسی هانتینگتون با الگوی رشد سیاسی در جامعه مهدوی، معینی پور، مسعود، مجله مشرق موعود، زمستان ۱۳۸۸، شماره ۱۲، ص ۸۴</p>	<p>«هانتینگتون در نقد توسعه‌گرایی کلاسیک معتقد است در جریان فرآیند توسعه سیاسی، نباید آن را متوقف بر توسعه اقتصادی دانست، آن‌گونه که در اندیشه امریکایی، زنجیره توسعه سیاسی چنین تصور می‌شود</p>	
<p>آنتونی فایولا ۳، ۷۸۳۱ به نقل از: پارادایم پیشرفت در مکتب جامعه شناختی قرآن، بهرامی، احمد، مصطفوی، پروین، مجله مهندسی فرهنگی، بهمن و اسفند ۱۳۸۹، شماره ۴۹ و ۵۰، ص ۹.</p>	<p>توسعه اقتصادی هم به اعتراف خودشان شکست خورده است: «ژوزف استیگ لیتز اقتصاددان و برنده جایزه نوبل در دانشگاه کلمبیا در نوشتاری به بررسی بحران‌های اخیر در آمریکا پرداخته و نوشته است: «زمانی مردم سراسر جهان ما را به خاطر اقتصادمان مورد تحسین قرار می‌دادند و ما نیز به آنها می‌گفتیم، در صورتی که می‌خواهند مانند ما باشند، تنها کاری که باید انجام دهند سپردن قدرت به دستان بازار است. نکته مورد نظر این است که در حال حاضر و با توجه به بحران ایجاد شده، دیگر هیچ کس برای آن نوع از الگوسازی احترام قائل نیست» (آنتونی فایولا ۳، ۷۸۳۱).</p>	۱۲
<p>تحول مفهوم توسعه سیاسی، قوام، سید عبدالعلی، مجله تدبیر، مرداد ۱۳۷۰، شماره ۱۴، ص ۶۰</p>	<p>نابودی توسعه غربی (اعتراف خودشان): دیدگاه دانشمندان در دهه‌های مزبور بسیار بدبینانه بود بگونه‌ای که آنان نهایت هر تمدنی، از جمله تمدن غرب را در زوال و نابودی دانسته و بر این اعتقاد بودند که تحولاتی که در روند صنعتی شدن و نوسازی به وقوع پیوسته باعث بروز یک سلسله بحران‌هایی از جمله از خودبیگانگی و از هم گسیختگی اجتماعی شده است.</p>	۱۳
<p>ابهام مفهومی، مبانی معرفتی و الگوی دینی و بومی، ابطحی، سید مصطفی، مجله راهبرد توسعه، تابستان ۱۳۸۴، شماره ۲، ص ۸۸.</p>	<p>توسعه سطحی (توسعه دو بعدی-توسعه اقتصادی): گسترش علوم و تکنولوژی و افزایش تولید و مصرف که توسعه خطی را ایجاد کرده بود، جوامع را با بحران‌های مختلفی روبرو ساخت. معطلاتی همانند، بحران بیکاری، مبارزات طبقه کارگر، اختلاف شدید طبقاتی، فقدان توزیع مناسب ثروت، بروز خشونت‌های مختلف و جنگ جهانی اول و دوم، تحقق امپریالیسم و تامین مواد خام از اقصای جهان و</p>	۱۴

پیشرفت ایران؛ گذشته، حال، آینده؛

سی‌ام و سی و یکم اردیبهشت ماه ۱۳۹۴

	<p>چپاول ثروت ملت‌ها و تلاش برای پیدا کردن بازار فروش و... ضرورت تجدیدنظر در نگرش به توسعه را موجب شد. وقوع این بحرانها و مشکلات، نتیجه و براینده توجه به فن و تولید قلمداد شد و ناکارآمدی این نوع از توسعه آشکار گردید و از این مباحث اقتصادی در کانون توجه قرار گرفت. بمنظور رفع این نارسائیها و بحرانها، تنوریهای مختلف اقتصادی در حوزه‌های مختلف خرد و کلان و بین‌المللی در میان اندیشمندان مطرح گردید. بنابراین در این مرحله علاوه بر ضلع توسعه خطی، ضلع جدیدی به نام اقتصاد افزوده شده و توسعه سطحی شکل گرفت.</p> <p>در توسعه سطحی، انسان به‌طور اساسی در فرایند توسعه مطرح شد و رفتار انسان در زمینه‌های مختلف اقتصادی مطمح نظر اندیشمندان قرار گرفت. البته نکته مهم این است که در این مرحله از توسعه تنها وجه مادی انسان مورد توجه بوده و انسان به عنوان ابزار یا عامل توسعه محسوب می‌شد</p>	
۱۵	<p>یکی از دشواریهای عمده پارادایم توسعه مدرنیستی، نادیده گرفتن نقش رویدادهای تاریخی است همین عامل موجب شده تا عوامل فرهنگی و دین در امر توسعه نادیده گرفته شوند. ... از این منظر مفاهیم سیاسی غرب زائیده برخی رویدادهای مهم تاریخی جوامع غربی است و کشورهایی که چنین رویه‌هایی را تجربه نکرده‌اند راه دیگری را در پیش خواهند گرفت و هرگز نمی‌توان این نهادها و مفاهیم را به این جوامع تحمیل کرد</p>	سید حسین پیمان، توسعه و نظام بهره‌وری در منظر امام خمینی (ره)، بی تا، ۱۳۷۴، ص ۸۰ به نقل از: ابهام مفهومی، مبانی معرفتی و الگوی دینی و بومی، ابطحی، سید مصطفی، مجله راهبرد توسعه، تابستان ۱۳۸۴، شماره ۲، ص ۹۲
۱۶	<p>«علیرغم رشد سریع اقتصادی در پانزده کشور طی سه دهه گذشته، تعداد ۱/۶ میلیارد نفر از مردم جهان فقیرتر شده‌اند و وضع زندگی‌شان بدتر از پانزده سال پیش شده است»</p>	جهانی شدن و نقش آن در شاخصهای توسعه انسانی، سینا، کرم، صغری سینا، فاطمه، مجله پژوهشگر، زمستان ۱۳۸۴ - شماره ۵، ص ۳۸
۱۷	<p>امروزه شاخص توسعه انسانی از انتقاداتی که نسبت به</p>	جهانی شدن و نقش آن در شاخصهای

چهارمین کنفرانس الگوی اسلامی ایرانی پیشرفت؛

پیشرفت ایران؛ گذشته، حال، آینده؛

سی ام وی وی یکم اردیبهشت ماه ۱۳۹۴

آن وجود دارد رهایی پیدا نکرده (انتقاد از چگونگی انتخاب وزنها در محاسبه شاخص و همچنین تعداد معیارهای منتخب)	توسعه انسانی ، سینا، کرم ، صغری سینا، فاطمه ، مجله پژوهشگر ، زمستان ۱۳۸۴ - شماره ۵ ، ص ۳۸
--	--